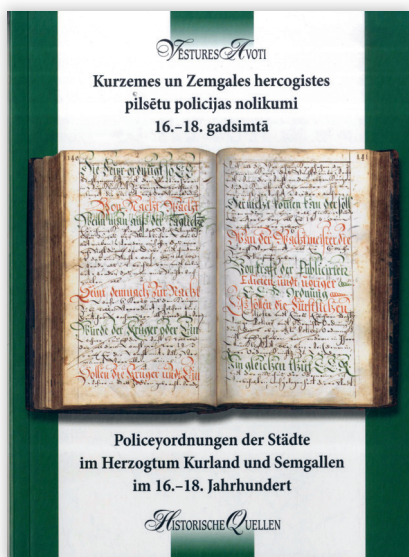


PUBLIKĀCIJU SĒRIJA “VĒSTURES AVOTI”

Anita Čerpinska

anita.cerpinska@arhivi.gov.lv



Kurzemes un Zemgales hercogistes pilsētu policijas nolikumi 16.–18. gadsimtā (*Policeordnungen der Städte im Herzogtum Kurland und Semgallen im 16.–18. Jahrhundert*)

Zin. red. Valda Kvaskova (Valda Kvaskova (Wiss. Red.))

Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 2021, 366 lpp.:
ilustrācijas (Vēstures avoti, XII)

Atslēgvārdi: *arhīva dokumentu publikācijas, arheogrāfija*

Raksts veltīts Latvijas Nacionālā arhīva žurnāla “Latvijas Arhīvi” iedibinātajai dokumentu publikāciju sērijai “Vēstures avoti”. Sērijā iznākušas 12 daļas, kurās publicētie dokumenti kopumā aptver laiku no viduslaikiem līdz 20. gadsimta starpkaru periodam. Dokumentu publikācijas veltītas konkrētiem notikumiem, personām vai procesiem vēsturē. Dokumenti publicēti oriģinālvalodā un tulkojumā latviešu valodā, ja tā nav oriģinālā valoda. Dokumentiem pievienoti sastādītāju komentāri ar specifisku terminu skaidrojumiem un papildu faktiem par notikumiem un personām. Tādējādi sabiedrībai kļūst pieejami ne tikai dokumenti, bet arī vērtīgs skaidrojošais materiāls, kas ļauj izprast dokumenta rašanās apstākļus.

Viena no arhīva pamatfunkcijām ir nodrošināt dokumentārā mantojuma pieejamību sabiedrībai. To īsteno vairākos veidos. Cilvēki var nākt uz arhīvu un lasīt dokumentus paši. Mūsdienās aizvien plašāku popularitāti iegūst

arhīvu digitālie resursi, jo tie ļauj sabiedrībai piekļūt dokumentiem attālināti un vienlaikus saudzēt oriģinālu. Tomēr daudzu Eiropas valstu arhīvi izvēlas ne tikai nodrošināt iespēju lasīt dokumentus. Tie atlasa dokumentus un

veido izstādes vai publikācijas par kādu no- teiktu tēmu — nozīmīgu notikumu vai ievē- rojamu personu. Piemēram, Prūsijas Kultūras mantojuma arhīvs (*Das Geheime Staatsar- chiv Preußischer Kulturbesitz*) 2021. gadā izdeva 74. sējumu savai dokumentu publikā- cijai sērijai “Publikācijas no Prūsijas Kultūras mantojuma arhīva. Avoti” (*Veröffentlichun- gen aus den Archiven Preußischer Kulturbesitz. Quellen*), kas pastāv kopš 1967. gada. Sējums veltīts Prūsijas un Vācijas attiecībām ar Ķīnu 19. gadsimta otrajā pusē un 20. gad- simta sākumā.¹ Jānorāda gan, ka atsevišķiem sējumiem ir vairākas daļas, tāpēc kopumā grāmatu ir vairāk nekā 74.

Dokumentu publikāciju veidošana ietver tēmas izvēli un dokumentu atlasīšanu, ko vienmēr pavada subjektīvs aspekts. No pieejamā do- kumentu klāsta būs jāizvēlas tie, kas veidos izdevumu un kas paliks neiekļauti, jo mazāk atbildīs izdevuma koncepcijai. Protams, ja jālemj par kādas personas lietišķo vai pri- vāto saraksti, tad var iekļaut visus attiecī- gos saglabājušos dokumentus, kā to izdarīja Latvijas Valsts vēstures arhīvs, kad laikā no 1997. līdz 2007. gadam publicēja Krišjāņa Valdemāra saraksti.²

Latvijas Nacionālais arhīvs, kurā kopš 2011. gada apvienoti visi līdz tam pastāvē- jušie valsts arhīvi, var lepoties ar diezgan pla- šu izdevumu klāstu. Tas ietver arhīva veidoto izstāžu katalogus, fondu rādītājus, žurnālu “Latvijas Arhīvi” un arhīva organizēto zināt- nisko lasījumu krājumus.

Viens no šādiem izdevumiem ir žurnāla “Latvijas Arhīvi” redakcijas 1999. gadā aiz- sāktā dokumentu publikāciju sērija “Vēstures avoti”. Sērijas “pamatizdevums ir iepazīs- tināt lasītājus ar līdz šim maz pazīstamiem un zinātniskajā aprītē neiekļautiem doku- mentiem”³ un dot “lasītājiem iespēju pašiem iepazīt aizgājušo laikmetu cilvēku radītos oriģināltekstus, kas savukārt ļauj gūt nepa- starpinātu saskarsmi ar pagātņi”⁴. Daugavpils Universitātes profesors Aleksandrs Ivanovs monogrāfijā “Latvijas arheogrāfija” uzsveris

Latvijas Nacionālā arhīva veidoto avotu izde- vumu augsto kvalitāti.⁵

Līdz 2021. gadam sērijā iznākuši 12 iz- devumi. Tajos publicētie dokumenti aptver laika posmu no viduslaikiem līdz 20. gad- simta starpkaru periodam. Tematiski tos var iedalīt trīs grupās:

- 1) personu radīti dokumenti ar vēsturisku nozīmi;
- 2) noteiktiem notikumiem veltīti izdevu- mi;
- 3) kādas specifiskas dokumentu kopas izcēlums.

Personu radīti dokumenti ar vēsturisku nozīmi:

- Kurzemes un Zemgales hercogienes Dorotejas (1761–1821) 44 vēstules tēvam un audzumātei, pārsvarā no 1784. gada, kas ietver liecības par laikmeta sadzīvi un rakstītājas attiek- smi pret notikumiem;⁶
- Rīgas muitas kancelejas pārrakstītā- ja Johana Andreasa Ēzena (*Johann Andreas Oesen*, 1762–1804) Rīgā tapušie zīmējumi uz 52 lapām ar pa- skaidrojumiem, kas ataino baznīcas, skolas, sabiedriskās celtnes, transpor- ta līdzekļus, apģērbus utt.;⁷
- sabiedriskā darbinieka Dāvida Grīntā- la (1829–1904) atmiņas par Krišjāni Valdemāru (1825–1891), kas vēsta par Sanktpēterburgas latviešu kopie- nas dzīvi 19. gadsimta vidū un par latviešu nacionālās atmodas veidoša- nās laiku;⁸
- Kurzemē dzīvojušā mākslinieka Jūliusa Dēringa (*Juliuss Döring*, 1818–1898) atmiņas no 1844. līdz 1860. gadam un piezīmes par ceļoju- miem pa Latvijas un Lietuvas teritori- ju, ko papildina mākslinieka skices un zīmējumi un kas tapušas laika posmā no 1862. līdz 1896. gadam.⁹

Noteiktiem notikumiem veltīti izdevumi:

- 1934. gada 15. maija apvērsums, kura cēloņus, sagatavošanu, norisi

un sekas raksturo 286 dokumenti, ieskaitot laikabiedru atmiņas un ārvalstu diplomātisko pārstāvju ziņojumus no citu valstu arhīviem;¹⁰

- Latvijas delegācijas 1919. gada Parīzes Miera konferencē tapušie 113 sēžu protokoli, kas vēsta par tā laika neskaidro starptautisko situāciju Eiropā, valstu diplomātu centieniem to sakārtot un Latvijas delegātu sarunām par Latvijas starptautisko atzišanu;¹¹
- Latvijas Neatkarības karš (1918–1920), kura simtgades atcerei par godu iznākušas jau trīs dokumentu publikāciju daļas un tiek gatavota noslēdzošā — ceturtā — daļa par Latvijas atbrīvošanas gaitu.¹²

Kādas specifiskas dokumentu kopas izcēlums:

- Ventspils rātes un tirgotāju gildes kopsapulču protokoli no 1744. līdz 1788. gadam, kas liecina par dažādiem pilsētas dzīves aspektiem (pārvaldi, ekonomiku, labiekārtošanu, sadzīvi utt.);¹³
- 1376. fondā “Rīgas pilsētas policijas iestādes” glabātie materiāli par Rīgas starpkaru posma prostitutām;¹⁴
- Rīgas un Smoļenskas pilsētas savstarpējās attiecības atainojošie dokumenti no 13. un 14. gadsimta.¹⁵

Publicēšanas principi ir saglabāti visas sērijas ietvaros. Izdevuma sākumā pieejams sastādītāja vai kāda no sastādītājiem ievads vai plašāki skaidrojoši raksti. Tie iepazīstina ar attiecīgo laiktelpu, kurā tapuši publicējamie dokumenti, ar notikumiem un cilvēkiem, kuri neatraujami ar tiem saistīti. Parasti ir dots arī dokumentu kā kopuma raksturojums, avotpētniecisks ieskats un izskaidroti materiālu atlases un publicēšanas principi. Izdevuma pamatu veido atlasītie dokumenti. Ja oriģināli ir svešvalodās, tiem ir nodrošināts tulkojums latviešu valodā. Sarežģītiem termiņiem vai nesaprotamām vietām tekstā sniegti

sastādītāja komentāri. Atšifrētas tekstā minētās personas, ja to bijis iespējams izdarīt. Parasti izdevumam pieejams arī vietvārdu un personu rādītājs, ja tas ir nepieciešams. Dažos izdevumos tam ir būtiska nozīme. Mākslinieka Jūliusa Dēringa memuāru izdevumā personu rādītājs aizņem 140 lapaspuses, jo autors nepārtraukti pieminēja satiktos cilvēkus.

No citiem sērijas izdevumiem visvairāk atšķiras “Marginālās jeb 1376. fonds”. Tas daudz lielākā mērā ir pētījums par starpkaru perioda Rīgas prostitutām, kas ietver plašu statistisko materiālu apkopojumu un analīzi, nevis avotu kā tādu izdevums. Avotu daļu veido 26 sieviešu dzīvesstāsti. Tajos citēti policijas iestādēs radītie un glabātie dokumenti — protokoli, lūgumi u. c., kas liecina par konkrētās sievietes likteni. Dokumentus papildina īsa sievietes biogrāfija, ko izdevies izveidot, balstoties uz pieejamiem arhīva materiāliem.

Jaunākajā sērijas izdevumā “Kurzemes un Zemgales hercogistes pilsētu policijas nolikumi 16.–18. gadsimtā” apkopoti arhīvā līdz šim atrastie hercogistes pilsētu — Kuldīgas, Ventspils, Liepājas, Bauskas, Jelgavas, Jaunjelgavas un Jēkabpils — kārtības jeb policijas nolikumi, kas vienlaikus ir gan pilsētu politiskās, gan sociālās vēstures avots.¹⁶ Nolikumi bija vispārēja vāciskās agro jauno lauku pilsētas dzīves parādība, kas sasaista Latvijas vēsturisko telpu ar pārējo Eiropu. Ar nolikumu palīdzību centrālā un pilsētas vara centās regulēt iedzīvotāju ikdienas dzīvi, ieviejojot viņus noteiktās sabiedrības kategorijās, nosakot viņu uzvedības normas un pārkāpumu sodīšanas kārtību. Nolikumu saturs atšķiras cits no cita, bet parasti tajos bija atrunāta pārvaldes un tiesu struktūra, tirgotāju un amatnieku darbības principi, kalpotāju darbā pieņemšanas kārtība, tirgus organizēšanas kārtība, mēru un svaru lietošana, apģērbu un svinību greznības ierobežojumi, ugunsdrošības, būvniecības un tīrības uzturēšanas principi utt. Pilsētu nolikumi ir sava laika sociālās kontroles

nodrošināšanas piemērs, kas parāda varas centienus stingri nošķirt sociālās kārtas un katrai no tām noteikt darbības lauku.

Kā avotu izdevums tas palīdz labāk saprast hercogistes pilsētu uzbūvi un īpatnības, kas ir vēl būtiskāk, jo hercogistes pilsētas līdz šim nav izpelnījušās pastiprinātu pētnieku uzmanību. Izdevums ļauj arī salīdzināt dažādu pilsētu nolikumus un akcentus, kas likti dažādos laikos, jo 16. gadsimta nolikumi gan strukturāli, gan saturiski būtiski atšķiras no 18. gadsimta. Izdevuma nozīmi Latvijas vēstures izpētē paaugstina arī tas apstāklis, ka dokumenti par agro jauno laiku hercogistes pilsētām saglabājušies fragmentāri, kas apgrūtina pilnvērtīga priekšstata gūšanu par pilsētas ikdienas norisēm. Var atzīmēt arī to, ka nolikumi ļauj izjust valodas īpatnības, kas pastāvēja agro jauno laiku dokumentos: “Tā kā Mūsu amats un hercoga kā šīs zemes valdnieka statuss liek Mums gādāt par to, lai Mūsu pavalstnieki līdz ar svētajiem īstenās ti-

cības Dieva vārdiem baudītu arī labu kārtību un saņemtu saprātīgus likumus, bez kuriem neviena valsts, vai liela vai maza, nevar ne ilgstoši pastāvēt, ne arī attīstīties un uzplaukt, tad Mēs, gādājot par Mūsu Jelgavas pilsētas un tās birģeru, un iedzīvotāju labumu, attīstību un izaugsmi, pēc rūpīgām pārdomām un saprātīgiem padomiem esam likuši sastādīt īpašus pilsētas pārvaldes un sabiedriskās kārtības noteikumus un likumus, kas jāņem vērā un pēc kā jāvadās gan Mūsu ieceltajai pilsētas vadībai, pārvaldot pilsētu, gan vienkāršajiem pilsētas kopienas birģeriem tirdzniecībā un sadzīvē.”¹⁷

Apkopojot visu iepriekš minēto, jāsecina, ka hercogistes pilsētas nolikumi ir ne tikai pētniekiem noderīgs avotu izdevums, bet arī interesanta lasāmviela jebkuram vēstures interesentam.

Arhīvs ir iecerējis turpināt izdot Latvijas vēsturei būtisku dokumentu izlases sērijā “Vēstures avoti”.

Avoti un piezīmes

- ¹ Duncker & Humboldt. Veröffentlichungen aus den Archiven Preußischer Kulturbesitz. Quellen (VAPKQ). https://www.duncker-humboldt.de/reihe/veroeffentlichungen-aus-den-archiven-preussischer-kulturbesitz-quellen-vapkq-245/?page_id=1 Sk. 2021. g. 26. okt.
- ² Zelča V. (zin. red.). *Lietišķā un privātā sarakste. Krišjānis Valdemārs: divos sējumos*. Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1997–2007.
- ³ Pētersone V. [Ievadvārdi]. Grām.: *Kurzemes hercogienes Dorotejas vēstules (Briefe der Herzogin Dorothea von Kurland)*. Vēstures avoti, 1. sēj. Kvaskova V. (sast.). Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija; Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1999, 5.–6. lpp.: 5.
- ⁴ Pētersone V. [Ievadvārdi]. Grām.: *Rīga 18. gadsimtā: zīmējumi (Riga im 18. Jahrhundert: Zeichnungen)*. Vēstures avoti, 3. sēj. Ēzens J. A., Pētersone P. (red., tulk). Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija; Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2003, 216 lpp.
- ⁵ Ivanovs A. *Latvijas arheogrāfija*. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 2019, 443 lpp.: 228–229.
- ⁶ Kvaskova V. (sast.). *Kurzemes hercogienes Dorotejas vēstules (Briefe der Herzogin Dorothea von Kurland)*. Vēstures avoti, 1. sēj. Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija; Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1999, 160 lpp.
- ⁷ Ēzens J. A. *Rīga 18. gadsimtā: zīmējumi (Riga im 18. Jahrhundert: Zeichnungen)*. Vēstures avoti, 3. sēj. Pētersone P. (red., tulk). Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija; Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2003, 216 lpp.
- ⁸ Grīntāls D. *Dāvīda Grīntāla atmiņas par Krišjāni Valdemāru*. Vēstures avoti, 5. sēj. Zelče V. (red.). Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija; Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2008, 110 lpp.

- ⁹ Dērings J. *Ko es nekad negribētu aizmirst jeb atmiņas no manas dzīves (Döring J. Was ich nicht gern vergeßen möchte oder Erinnerungen aus meinem Leben)*. Vēstures avoti, 8. sēj. Kvaskova V. (red., tulk.). Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 2016, 878 lpp.; Dērings J. *Iepazīstot Latviju: mākslinieka Jūliusa Dēringa ceļojumu piezīmes: 19. gadsimta otrā puse (Döring J. Unterwegs mit dem Künstler Julius Döring in Lettland: Reisenotizen)*. Vēstures avoti, 11. sēj. Kvaskova V. (red., tulk.). Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 2019, 415 lpp.
- ¹⁰ Jēkabsons Ē., Ščerbinskis V. (sast.). *Apvērsums: 1934. gada 15. maija notikumi avotos un pētījumos*. Vēstures avoti, 7. sēj. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs; Latvijas Arhīvistu biedrība, 2012, 575 lpp.
- ¹¹ Jēkabsons Ē. (sast.). *Latvija Parīzes Miera konferencē 1919. gadā: delegācijas sēžu protokoli*. Vēstures avoti, 9. sēj. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 2017, 383 lpp.
- ¹² Jēkabsons Ē., Šiliņš J. (sast.). *Cīņa par brīvību: Latvijas Neatkarības karš (1918–1920) Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumentos. 1. daļa, 1918. gada 18. novembris–1919. gada 16. aprīlis*. Vēstures avoti, 10. sēj. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 2019, xvi, 335 lpp.; Jēkabsons Ē., Šiliņš J. (sast.). *Cīņa par brīvību: Latvijas Neatkarības karš (1918–1920) Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumentos. 2. daļa, 1919. gada 16. aprīlis–10. jūlijs*. Vēstures avoti, 10. sēj. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 2019, xxxii, 399 lpp.; Jēkabsons Ē., Šiliņš J. (sast.). *Cīņa par brīvību: Latvijas Neatkarības karš (1918–1920) Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumentos. 3. daļa, 1919. gada 10. jūlijs–decembra sākums*. Vēstures avoti, 10. sēj. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 2021, xvi, 511 lpp.
- ¹³ Kvaskova V. (sast.). *Ventspils rātes un tirgotāju gildes 18. gadsimta protokoli (Protokolle des Windauer Rates und der Kaufmannsgilde im 18. Jahrhundert)*. Vēstures avoti, 2. sēj. Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija; Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2003, xxxii, 429 lpp.
- ¹⁴ Zelče V. (sast.). *Marginālās jeb 1376. fonds*. Vēstures avoti, 4. sēj. Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija; Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2005, 253 lpp.
- ¹⁵ Ivanovs A., Kuzņecovs A. (sast.). *Smoļenskas–Rīgas aktis: 13. gs.–14. gs. pirmā puse: kompleksa Moscovitica–Ruthenica dokumenti par Smoļenskas un Rīgas attiecībām (Smolensko-rizskije akty: XIII v.–pervaja polovina XIV v.: dokumenty kompleksa Moscovitica–Ruthenica ob otnosenijah Smolenska i Rigi)*. Vēstures avoti, 6. sēj. Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs; Daugavpils: Daugavpils Universitātes Latgales pētniecības institūts, 2009, 765 lpp.
- ¹⁶ Kvaskova V. (sast.). *Kurzemes un Zemgales hercogistes pilsētu policijas nolikumi 16.–18. gadsimtā (Policeyordnungen der Städte im Herzogtum Kurland und Semgallen im 16.–18. Jahrhundert)*. Vēstures avoti, 12. sēj. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 2021, 366 lpp.
- ¹⁷ Jelgavas pilsētas policijas nolikums 1606. gada 5. septembrī. Grām.: *ibid.*, 91. lpp.

Par autori

Dr. hist. Anita Čerpinska ir Latvijas Nacionālā arhīva Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadītāja. Zinātniskās intereses: Latvijas vēsture 18.–19. gadsimtā.

About the Author

Dr. hist. Anita Čerpinska is the head of the Document Publications and Promotion Department of the Latvian National Archives. Research interests: History of Latvia, 18th–19th centuries.

SERIES OF PUBLICATIONS “SOURCES OF HISTORY”

Anita Čerpinska

anita.cerpinska@arhivi.gov.lv

Summary

Keywords: *publications of archival documents, archaeography*

The article is dedicated to the series of document publications “Sources of History” established by the Latvian National Archives journal *Latvijas Arhīvi*. Twelve issues have been published in the series, the published documents covering the period from the Middle Ages to the interwar period of the 20th century. Document publications are dedicated to specific events, people, or processes in history. Documents are published in the original language and translated into Latvian, if it is not the original language. The documents are accompanied by commentators' explanations of specific terms and additional facts about events and persons. Thus, not only the documents become available to the public, but also valuable explanatory material, which allows to understand the circumstances of the document's origin.